

Власенко Тетяна Анатоліївна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки підприємства
та організації бізнесу,
Харківський національний економічний
університету імені Семена Кузнеця

Ревенко Олена Вікторівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства та
організації бізнесу,
Харківський національний економічний
університету імені Семена Кузнеця

Дзюбановська Наталія Володимирівна,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри прикладної математики,
Західноукраїнський національний університет

Vlasenko Tetiana,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics
<https://orcid.org/0000-0002-9515-2423>

Revenko Olena,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate
Professor, Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics
<https://orcid.org/0000-0003-0110-7291>

Dziubanovska Nataliia,
Doctor of Economic Sciences, Associate professor,
West Ukrainian National University,
<https://orcid.org/0000-0002-8441-5216>

**ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ:
ПЕРСПЕКТИВИ ТА ЗВ'ЯЗОК З ТЕХНОЛОГІЧНИМ МЕНЕДЖМЕНТОМ
PECULIARITIES OF ECONOMIC SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN MODERN
CONDITIONS: PROSPECTS AND CONNECTION WITH TECHNOLOGICAL MANAGEMENT**

Власенко Т. А., Ревенко О. В., Дзюбановська Н. В.
Особливості економічної безпеки аграрних
підприємств у сучасних умовах: перспективи та
зв'язок з технологічним менеджментом.
*Український журнал прикладної економіки та
техніки*. 2023. Том 8. № 2. С. 16 – 21.

Vlasenko T., Revenko O., Dziubanovska N.
Peculiarities of economic security of agricultural
enterprises in modern conditions: prospects and
connection with technological management.
*Ukrainian Journal of Applied Economics and
Technology*. 2023. Volume 8. № 2, pp. 16 – 21.

У сучасних умовах воєнного стану більшості регіонів України притаманний занепад багатьох галузей економіки, зокрема агропродовольчого сектору. Також втрачені позитивні тенденції у взаємопов'язаних галузях, зміщені акценти соціально-економічного розвитку взагалі. Доведено, що доцільною в сучасних умовах є реалізація процесу гарантування економічної безпеки аграрних підприємств на основі розвитку складових технологічного менеджменту. З'ясовано, що внаслідок тривалого воєнного стану діяльність більшості аграрних підприємств є нестійкою, що, своєю чергою, спричиняє неплатоспроможність, погіршення фінансових показників, виснаження власних джерел фінансування. На основі проведеного дослідження запропоновано сукупність етапів оцінювання стану економічної безпеки аграрного підприємства на засадах технологічного менеджменту.

Ключові слова: економічна безпека, технологічний менеджмент, конкурентні переваги, податкове регулювання, невизначеність, ризику, агропродовольча сфера.

The current problems of the military state of Ukraine are inherent in the decline of many branches of the economy in most regions, which also concerns the agro-food sector. Positive trends in interrelated industries have also been lost, and the emphasis on socio-economic development, in general, has been shifted. The study aims to determine the features of the process of ensuring the economic security of agricultural enterprises in modern conditions and its connection with technological management. It has been proven that it is expedient in current requirements to ensure the economic security of agrarian enterprises based on the development of technical management components. It was found that due to the long period of martial law, the economy of most agricultural enterprises is unstable, which, in turn, causes insolvency, deterioration of financial indicators, and depletion of own sources of financing. Based on the conducted research, a set of stages for assessing the state of economic security of an agricultural enterprise based on technological management is proposed. Attention is also paid to state-stimulating the creation and development of businesses based on digital technologies. Most often, such tools are reduced to measures of a tax, financial, and legal nature. A direct relationship between the economic security of the agricultural enterprise of Ukraine and its ability to respond to external and internal risks and threats has been revealed. It is noted that technology management provides management not only of the technological development of the enterprise but it also makes appropriate adjustments to the product, financial, digital, and personnel strategy. Thus, the goal of technological management is to solve the systemic tasks of managing an agricultural enterprise based on the use of new information and digital technologies while using all its available strategic resources to ensure and further increase efficiency, as well as create additional value for goods, services, and communication mechanisms.

Keywords: economic security, technological management, competitive advantages, tax regulation, uncertainty, risks, agro-food sector.

Вступ

У сучасних умовах воєнного стану більшості регіонів України притаманний занепад багатьох галузей економіки, зокрема агропродовольчого сектору. Також цей період, як бачимо, пов'язаний з втратою позитивних тенденцій у взаємопов'язаних галузях, перегрупуванням ринкових сил і зміщенням акцентів соціально-економічного розвитку взагалі. Український агробізнес ще на початку військової агресії росії почав втрачати значну частину підприємств і їхнього земельного фонду, бо їм не вдалось ні втриматись на ринку, ні переформатувати свої бізнес-процеси під нові умови, ні реалізувати заходи щодо послаблення загроз їх економічній безпеці. Підприємства, що працюють, мають ще швидше пристосуватися до процесів цифровізації, специфічних умов праці, а також коригувати стратегію економічного розвитку з урахуванням безпекових питань і посилення попиту на інноваційні продукти у всьому світі. Тож такі реальні умови вимагають відкоригованих підходів не тільки у плануванні товарної стратегії, а й у застосуванні цифрових технологій в управлінні витратами, здійсненні продажу, управлінні якістю та розробленні інноваційних продуктів.

За сучасних умов наявність якісних технологій стає рушійною силою, а також вагомою конкурентною перевагою аграрних підприємств, які на сьогодні є стратегічно важливим елементом у системі національної на продовольчій безпеки країни. Таким чином, питання посилення технологічного менеджменту в механізмі захисту економічної безпеки агробізнесу з урахуванням факторів мінливого середовища, звісно, є актуальними та своєчасними для запровадження.

Важливість економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери в сучасних реаліях не залишає сумнівів. Теоретичні та практичні питання досягнення ефективності аграрних підприємств та певного рівня їх економічної безпеки достатньо широко знайшли своє відображення у дослідженнях багатьох науковців, зокрема, таких, як: М. Денисенко, П. Мельник, А. Микитась, М. Сьомич, А. Суханова, Є. Третяк, М. Фоміна, А. Ярославський та ін. Вагомість технологічних аспектів управління висвітлювали Д. Дорошкевич, О. Кириченко, Н. Котвицька, А. Меметов, І. Литвиненко, Л. Лігоненко, О. Шевлюга та ін. Найбільш розповсюдженими серед підходів до розуміння змісту управління економічною безпекою підприємства є розгляд його організації через утворення певного співвідношення стратегічних ресурсів та оптимізації виконуваних функцій, в основу якого покладено, зокрема, підприємницькі здібності і можливості, спрямовані на виявлення, послаблення та, за можливості, недопущення загроз стійкому стану суб'єкта господарювання [1-3]. Альтернативним підходом є розгляд гарантування безпеки підприємств з позиції ефективної технологізації або проведення інжинірингу бізнес-процесів [4, 5]. У структурі методологічного базису окремо виділяють методи, функції, принципи та стратегії, розроблення яких є обов'язковим у контексті економічної безпеки аграрного підприємства. Зважаючи на це, урахування особливостей таких підходів на практиці, а особливо їх зближення актуалізує якісне та економічне оцінювання можливостей здійснення управління цим процесом у сучасних динамічних умовах із посиленням саме технологічної складової.

Узагальнюючи результати досліджень зарубіжних та українських учених, можна зробити висновок, що загалом успіх впроваджуваних технологічних змін залежить від чіткого обґрунтування доцільності таких заходів на основі виокремлення основних проблем та ризиків в агропродовольчій сфері, спираючись на специфіку ведення бізнесу в умовах воєнного стану. Однак у такому контексті необхідним є критичне оцінювання заходів щодо обґрунтування практичних питань реалізації процесу гарантування економічної безпеки аграрних підприємств у сучасних умовах на основі розвитку складових технологічного менеджменту.

Визначення мети та цілей дослідження

Метою дослідження є визначення особливостей процесу гарантування економічної безпеки аграрних підприємств у сучасних умовах і його зв'язок з технологічним менеджментом.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сучасний розвиток ринкових відносин потребує нагального вирішення проблем у галузі сільського господарства, яке є основою агропродовольчого ринку. Нагальні питання стосуються проблем підвищення ефективності виробництва та рівня конкурентоспроможності продукції вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників, що враховує стан їхньої економічної

безпеки. Водночас стоїть проблема підвищення та удосконалення рівня технологічного менеджменту, який на тлі вимог циркулярної економіки стає рушійною силою інноваційних процесів на підприємстві з урахуванням його галузевої специфіки. Зважаючи на тривалий воєнний стан, економіка більшості сільськогосподарських підприємств є нестійкою, що, своєю чергою, спричиняє неплатоспроможність, погіршення фінансових показників, виснаження власних джерел фінансування. Це призводить до незапланованих втрат і нездатності підприємства досягнути необхідних фінансових результатів, особливо за необхідності внесення змін в організацію та реалізацію виробничої діяльності в нових умовах. У цьому разі своєчасне оцінювання можливостей технологічного менеджменту в процесі гарантування економічної безпеки може стати значним кроком на шляху до запобігання фінансових загроз і захисту фінансових втрат сільськогосподарського підприємства.

Чому для гарантування економічної безпеки суб'єкта господарювання доцільно спиратися на напрацювання у сфері технологічного менеджменту? Як зазначають науковці [4, с. 81], основою сучасних систем менеджменту є технологія, бо саме вона є безпосереднім інструментом упровадження змін, процесів у підсистемах підприємствах, а отже здатна трансформувати, змінити та оптимізувати всі процеси, що особливо актуально для агропідприємств.

Спираючись на зазначене вище, можна навести таку сукупність етапів оцінювання стану економічної безпеки аграрного підприємства на засадах технологічного менеджменту (рис. 1).

Рис. 1. Етапи оцінювання стану економічної безпеки аграрного підприємства на засадах технологічного менеджменту

Джерело: розроблено авторами на основі [6, 7, 8, 9].

Розпочинається оцінювання стану економічної безпеки аграрного підприємства з аналізу економічних відносин (фактичних чи запланованих, потенційних) і господарських операцій аграрного підприємства. Звертати увагу треба на стейкхолдерів, їх ділову репутацію, досвід електронної комерції тощо. Слід моніторити зміни законодавства, що стосуються регулювання бізнесу. На цьому ж етапі доцільно проаналізувати технологічні й ринкові тенденції, які простежуються в агропродовольчій сфері, і зрозуміти, як саме вони впливатимуть на діяльність досліджуваного підприємства (зміни цін, динаміка та зміна структури попиту, асортименту, питання логістики, впровадження безвідходних технологій тощо).

На основі первинної інформації можна зробити висновок щодо потенціалу аграрного підприємства та специфіки його технологічного менеджменту. У сучасних умовах коригуються напрями економічної політики, а отже слід відстежувати наявний інструментарій податкового регулювання цифрового розвитку, оцінити технологічну інфраструктуру в країні базування

бізнесу. Способами державного податкового стимулювання створення бізнесу, розвитку цифрових інновацій і цифрової економіки загалом можуть бути дуже різноманітні заходи, вони різнитимуться залежно від того, яка економічна політика прийнята у відповідній країні, який економічний цикл економіки та яка мета ставиться перед урядом. Перелік тих заходів, які найчастіше матимуть місце, зображено на рис. 2.

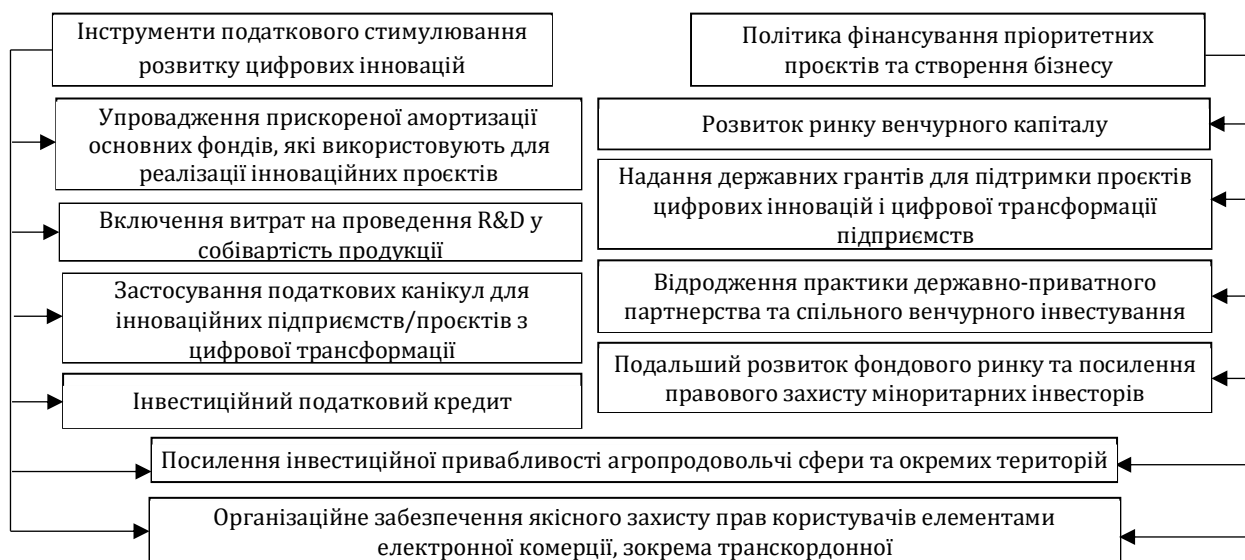

Рис. 2. Способи державного стимулювання створення та розвитку бізнесу на основі цифрових технологій

Джерело: складено на основі [11].

Отже, як бачимо, найчастіше такий інструментарій зведено до заходів податкового, фінансового та правового характеру. Причому одні й ті ж цілі можна досягати як окремим інструментом, наприклад податковим, так і іншим, або з одночасним їх застосуванням. Наприклад, комплексно можна вирішувати питання інвестиційної привабливості чи захисту при онлайн-торгівлі. Найскладнішим у сучасних умовах є створення передумов для розвитку систем транскордонної електронної комерції та якісний захист прав користувачів елементами електронної комерції. Бо таке нормативно-правове забезпечення має відбуватись у межах процесів, які мають відбуватися не автономно, а в контексті імплементації щодо Угоди про асоціацію [10], що спрямоване на формування Єдиного цифрового ринку. Наступним кроком під час оцінювання стану економічної безпеки аграрного підприємства на засадах технологічного менеджменту (див. рис. 1) є аналіз джерел виникнення ризиків.

Відповідно до випадків свого прояву, зовнішні джерела виникнення ризиків і загроз економічній безпеці аграрних підприємств тісно пов'язані з особливостями розвитку агропромислової сфери. З одного боку, такі чинники є взаємозалежними, часто зумовлюють один одне, але, з іншого – вони також і автономні. Взаємозалежність таких ризиків визначається складними підпорядкованими зв'язками, що характерні для країни, регіону, відповідної галузі та підприємства. Автономність проаналізованих ризиків і загроз під час аналізу конкретного агропідприємства залежатиме від рівня свободи, який взагалі надає держава підприємствам, галузям і територіям, у яких вони здійснюють господарську діяльність, а також від структури та рівня витрат, які впливають через прояв певних ризиків і загроз.

Звідси впливає пряма залежність між економічною безпекою аграрного підприємства України та його можливостями реагувати на виникнення зовнішніх і внутрішніх ризиків і загроз. Якщо внутрішні ризики та загрози напряму залежать від кваліфікації управлінського персоналу, наявності технологічних засобів моніторингу та прогнозування, а отже можуть бути вчасно виявлені та локалізовані, то зовнішні ризики та загрози, що відображають загальний соціально-економічний стан в країні, локалізованими бути не можуть. Тож саме вказані аспекти слід враховувати під час оцінювання ризиків і відповідності стратегії економічного розвитку аграрного підприємства стану середовища підприємства.

У разі відповідності стратегії стану середовища, слід продовжувати реалізацію такої стратегії економічного розвитку. У разі виявлення невідповідності, необхідно прогнозувати

можливі протиріччя з бізнес-середовищем, і залежно від результату, якщо протиріччя не є незворотними, можуть бути переглянуті критерії контролю параметрів економічної безпеки або цілі економічного розвитку аграрного підприємства. Найгірший варіант, коли протиріччя неможливо усунути, тоді для збереження бізнесу доцільно переглянути стратегію економічного розвитку. Ці процеси виявляються не такими трудомісткими і складними, якщо управління супроводжується застосуванням розвинутої технологічної складової.

Варто зазначити перелік топ п'ятірки основних ризиків, визначених через опитування керівників (EOS). В анкеті Всесвітнього економічного форуму містилися згруповані за видами 35 ризиків. Результат для України виявився такий [12, с. 88]:

- 1) важка криза пропозиції товарів;
- 2) міждержавний конфлікт;
- 3) масштабна вимушена міграція;
- 4) невдача заходів кібербезпеки;
- 5) автоматизація та переміщення робочих місць.

Причому перший віднесено до екологічних ризиків, другий – до геополітичних, третій – до соціальних, а четвертий і п'ятий – до технологічних. Як бачимо, у поточний період ризики економічної групи, на думку керівників підприємств, відійшли на другий план, що також слід врахувати під час оцінювання загроз економічній безпеці агровиробників. Також представники бізнесу ще раз підтвердили важливість якісних цифрових трансформацій у забезпеченні нормальної роботи підприємств.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Узагальнюючи зазначимо, що технологічний менеджмент забезпечує управління не тільки технологічним розвитком підприємства, він вносить відповідні корективи у товарну, фінансову, цифрову та кадрову стратегії. Тому що метою технологічного менеджменту є вирішення саме системних завдань управління аграрним підприємством на основі використання нових інформаційних і цифрових технологій під час застосування всіх наявних його стратегічних ресурсів задля забезпечення та подальшого зростання ефективності, а також створення додаткової цінності товарів, послуг, механізмів комунікації. Отже, під час запровадження сучасних технологій у системі управління концентруються зусилля на забезпеченні:

- розроблення та/або випуску нового інноваційного (принципово нового, модифікованого, покращеного) продукту;
- зміцнення стратегічного позиціонування агропідприємства та конкурентоспроможності його продукту;
- виходу агропідприємства на нові ринки та суттєве розширення наявних цільових ринків, опанування додаткових ніш;
- підвищення якості організаційної структури агропідприємства та більш ефективного використання його кадрового потенціалу через оптимізацію здійснення управлінських і виробничих операцій;
- зростання технологічного потенціалу агропідприємства (людський розвиток, права на інтелектуальну власність, раціоналізаторство, цифрова грамотність);
- оптимізації функцій, операцій і дій на агропідприємстві, розгляд варіантів аутсорсингу;
- дослідження факторів впливу на динаміку доходів і рентабельності підприємства;
- зростання агропідприємства з можливістю подальшого впровадження інновацій і відкриття нових виробництв, залучення нових інвестиційних ресурсів.

Сьогодні агропродовольчий сектор України характеризується масштабністю кризових явищ, а аграрним підприємствам притаманні висока ризиковість і низька інвестиційна привабливість. У нестійких умовах виробники сільськогосподарської продукції найменш гнучкі в контексті релокації бізнесу та через брак фінансових ресурсів відкладають момент посилення технологічних аспектів управління. Досі не вирішена складність умов ведення зовнішньоекономічної діяльності та логістичних операцій. Покращити перспективи успіху в цих напрямках також здатний технологічний менеджмент, що враховує вплив будь-яких проваджуваних змін на параметри економічної безпеки аграрного підприємства.

Список літератури

1. Денисенко М.П., Третяк Є.В. Механізм забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Економіка та держава*. № 12. 2018. С. 59-63. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2018.12.59>.
2. Суханова А.В. Основні складові та принципи економічної безпеки аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4. № 2. С. 97-103. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-2-11>.
3. Ярославський А.О. Формування механізму управління економічною безпекою підприємств: дис. ... д-ра філософії: 051 – економіка. Вінниця, 2020. 228 с.
4. Кириченко О. Концептуальні засади технологічного менеджменту та його значення в управлінні сучасними підприємствами. *Вчені записки Університету «КРОК»*. №4 (68). 2022. С. 75-83. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-68-75-83>.
5. Дорошкевич Д.В., Литвиненко І.С. Аналіз викликів для менеджменту через активізацію застосування штучного інтелекту в діджитал суспільстві. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9870>. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.6>.
6. Котвицька Н. Теоретичні засади інновацій у агропродовольчій сфері. *Науковий вісник Полісся*, 2022. Вип. 2 (25). С. 59-76. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-2\(25\)-59-76](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-2(25)-59-76).
7. Меметов А. Формування конкурентних переваг на засадах цифрової трансформації підприємства. *Економіка та держава*. 2021. № 3. С. 138-142. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.3.138>.
8. Ревенко О.В. Особливості формування варіативних елементів стратегії в державному та корпоративному податковому менеджменті. *Теорія та практика державного управління*. 2018. Вип. 2. С. 125-133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2018_2_21.
9. Павлов О.І. Агропродовольча сфера України як об'єкт національної безпеки. *Економіка АПК*, 2014. №2. С. 97-103.
10. Таптунова І., Казацька М. На шляху до Єдиного цифрового ринку ЄС: електронна комерція (Дослідження політики в контексті імплементації Додатку XVII-3 Угоди про асоціацію). URL: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/ucep_report_e-commerce_31.05.2021.pdf.
11. Україна 2030E – країна з розвинутою цифровою економікою. Український інститут майбутнього. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>.
12. The Global Risks Report 2023 18th Edition Insight Report. The global Competitiveness Report 2023. World Economic Forum. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2023.pdf.

References

1. Denysenko, M.P., Tretiak, Ye.V. (2018). «The mechanism for ensuring the economic security of economic entities». *Ekonomika ta derzhava*. no. 12, pp. 59-63. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2018.12.59>.
2. Sukhanova, A.V. (2019). «The main components and principles of economic security of agricultural enterprises». *Ukrains'kyj zhurnal prykladnoi ekonomiky*. vol. 4, no. 2, pp. 97-103. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-2-11>.
3. Yaroslavs'kyj, A.O. (2020). *Formuvannia mekhanizmu upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv*. [Formation of the economic security management mechanism of enterprises]. Ph.D. Thesis: 051 – ekonomika. Vinnytsia. Ukraine.
4. Kyrychenko, O. (2022). «Conceptual principles of technological management and its importance in the management of modern enterprises». *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*. no. 4 (68), pp. 75-83. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-68-75-83>.
5. Doroshkevych, D.V., Lytvynenko, I.S. (2022). «Analysis of challenges for management due to the activation of the use of artificial intelligence in the digital society». *Efektivna ekonomika*. no. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9870>. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.1.6>.
6. Kotvyts'ka, N. (2022). «Theoretical foundations of innovations in the agro-food sector». *Naukovyj visnyk Polissia*, vol. 2 (25), pp. 59-76. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-2\(25\)-59-76](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-2(25)-59-76).
7. Memetov, A. (2021). «Formation of competitive advantages on the basis of digital transformation of the enterprise». *Ekonomika ta derzhava*. no. 3, pp. 138-142. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.3.138>.
8. Revenko, O.V. (2018). «Peculiarities of formation of variable elements of strategy in state and corporate tax management». *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*. vol. 2, pp. 125-133. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2018_2_21.
9. Pavlov, O.I. (2014). «The agri-food sector of Ukraine as an object of national security». *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 97-103.
10. Taptunova, I., Kazats'ka, M. (2021). *Na shliakhu do Yedynoho tsyfrovoho rynku YeS: elektronna komertsiiia (Doslidzhennia polityky v konteksti implementatsii Dodatku XVII-3 Uhody pro asotsiatsiiu)*. [On the way to the EU Single Digital Market: electronic commerce (Policy research in the context of the implementation of Annex XVII-3 of the Association Agreement)]. Available at: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/ucep_report_e-commerce_31.05.2021.pdf.
11. Ukraina 2030E – kraina z rozvynutoiu tsyfrovoyu ekonomikoyu. Ukrains'kyj instytut majbutn'oho. [Ukraine 2030E – a country with a developed digital economy. Ukrainian Institute of the Future]. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>.
12. The Global Risks Report 2023 18th Edition Insight Report. The global Competitiveness Report 2023. World Economic Forum. Available at: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2023.pdf.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2023 р.